

اشاره

قلعه‌ها در تاریخ سیاسی - اجتماعی ایران نقش چشمگیری داشته‌اند و شایسته است به هر مناسبتی مورد توجه قرار گیرند. در این نوشتار قلعه بیرجند و چند اثر دیگر را معرفی کرده‌ام که امید است مفید واقع گردد.

کلیدواژه‌ها: قلعه تاریخی، بیرجند، قلعه

روزی درس تاریخ را در قلعه تاریخی بیرجند تدریس کردم. وقتی بچه‌های پنجم را برای بازدید به قلعه بردم، این مکان تاریخی را این‌گونه معرفی کردم: «قلعه بیرجند بزرگ‌ترین و قدیمی‌ترین بنای تاریخی این شهر است که با وسعتی بالغ بر ۳۰۰۰ متر مربع در دوره صفویه احداث شده و تا دوره قاجاریه مردم این شهر را در مقابل دشمنان به‌ویژه ترکمن‌ها و ازبک‌ها محافظت می‌کرده است.

این قلعه دارای دو درب ورودی در ضلع شمالی و غربی است، همچنین دارای ۷ برج بوده که ۶ برج آن باقی مانده است. این قلعه کوهستانی از نوع نظامی است، چرا که نه جای سکونت بلکه مکانی برای انجام وظیفه نگهبانان بوده و ساکنانش نگهبانانی بودند که وظیفه آن‌ها رساندن اخبار به حاکم یا حکومت و تأمین امنیت و حفاظت شهر بوده است...»

وقتی بچه‌ها با قدمت قلعه آشنا شدند، درس صفویه را ابتدا به‌صورت داستانی تدریس کردم سپس بچه‌ها را به چند گروه تقسیم کردم و از آن‌ها خواستم درس را، با آمادگی قبلی، به‌صورت نمایشی در قلعه اجرا کنند. در نمایش محوطه قلعه را به‌عنوان کشور ایران در نظر گرفته و هر گوشه‌ای را قسمتی از ایران نام‌گذاری کردیم. گروهی از بچه‌ها سربازان قزلباش شاه‌اسماعیل، مؤسس سلسله صفویه، شدند و گروه مقابل، یعنی ازبکان را که در شرق ایران حکومت می‌کردند، شکست دادند. سپس در جنگ چالدران، در نبردی سخت، عثمانی‌ها را از سرزمین خود بیرون کردند. گروه بعدی شاه‌عباس و سربازان او بودند که برای دفاع از شهر در مقابل ازبک‌ها در جلوی روزهایی که روی دیوار قلعه (ایران) بود آماده دفاع شدند. گروهی دیگر از سربازان در برج‌ها مستقر شده و با دشمنان ازبکی و عثمانی که از بیرون می‌خواستند وارد قلعه شوند جنگیدند و آن‌ها را شکست دادند، ماجرا تا سقوط صفویه به دست افغان‌ها ادامه یافت.

تاریخ در قلعه تاریخی

دبیر مطالعات اجتماعی، بیرجند
حسن رضاترایی

